

УДК 343.537

doi: <https://doi.org/10.33270/01201174.69>

Каменський Д. В. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету, м. Бердянськ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

Механізми звільнення корпорацій від кримінальної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства: порівняльно-правовий аспект

Метою публікації є критичне вивчення американського правозастосовного досвіду в частині звільнення корпорацій від кримінальної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства США та формулювання висновків, спрямованих на вдосконалення національної моделі заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. **Методологія.** У статті інтегровано використано такі наукові методи: термінологічний, системно-структурний, формально-логічний, порівняльно-правовий. **Наукова новизна.** За результатами компаративістського аналізу механізмів звільнення юридичних осіб (корпорацій) від кримінальної відповідальності за вчинені ними порушення національного антимонопольного законодавства в США визначено, що така підстава (умовно дійове каяття юридичної особи) не передбачена в національному кримінальному законі; висловлено авторську позицію стосовно того, що під час законопроектної роботи над розділом XIV-1 Кримінального кодексу України варто критично використати досвід США в дослідженому напрямі. **Висновки.** Розділ XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» Загальної частини Кримінального кодексу України не розв'язує питання заохочення позитивної посткримінальної поведінки юридичних осіб. Лише ст. 96-5 «Підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру» зазначеного розділу адресує таку підставу звільнення, як закінчення строків давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. Водночас і ця норма не є досконалою через її окремі вади та певну «ізолюваність» законодавчого регулювання. Під час законопроектної роботи над формально-змістовим удосконаленням розділу XIV-1 Кримінального кодексу України слід ретельніше опрацювати та використати деякі елементи американської практики в частині застосування альтернативних кримінальному переслідуванню організацій механізмів.

Ключові слова: економічний злочин; корпорація; кримінальна відповідальність; антимонопольний комплаєнс; конкуренція; зловживання становищем; процесуальна угода.

Вступ

В умовах сьогодення США досягли найвагоміших результатів у напрямі кримінального переслідування транснаціональних компаній, винних у вчиненні корупційних та інших правопорушень, на тлі успішного регулювання відносин ринкової економіки (Kamensky, Dudorov, Movchan, Voznyuk, & Makarenko, 2020, p. 1680). Така активна, подеколи навіть агресивна практика федеральних правоохоронних органів забезпечила надходження в американський бюджет мільярдів доларів. Відповідні практики також стимулювали компанії – резидентів інших держав удосконалювати внутрішні програми дотримання вимог законодавства.

Успіх США зумовлений, принаймні частково, двома відмінними рисами американської системи кримінального переслідування корпорацій. З одного боку, Сполучені Штати застосовують експансивний підхід до корпоративної кримінальної відповідальності компанії: юридичних осіб можуть притягувати до кримінальної відповідальності за будь-який злочин, учинений будь-яким працівником під час виконання професійних (службових) функцій.

З іншого боку, Міністерство юстиції США (центральний орган федеральної прокуратури) протягом тривалого часу активно та вельми

успішно використовує дві альтернативні, порівняно з традиційним розслідуванням і підтриманням обвинувачення в суді, форми судових рішень щодо кримінальних злочинів – так звані угоди про призупинення обвинувачення (англ. – deferred prosecution agreements, DPA), угоди про непритягнення до відповідальності (англ. – non-prosecution agreements, NPA), що надають можливість прагматично й оперативно вирішувати корпоративні кримінальні конфлікти з державою та водночас стимулювати компанії здійснювати вичерпні внутрішні розслідування, результати яких передають прокурорам з метою можливого використання проти відповідальних фізичних осіб, безпосередньо винних у вчиненні кримінальних правопорушень (Arlen, & Kahan, 2017).

Більшість компаній прагнуть співпрацювати з державними юристами задля отримання таких «привілейованих» за юридичними наслідками угод, попри кримінально-правові наслідки визнання неправомірності своєї поведінки у вигляді штрафу, реституції та обов'язкового корпоративного реформування – з метою уникнення потенційних обов'язкових або передбачуваних «опосередкованих» санкцій (наприклад, заборона укладати контракти з державою), які можуть застосовувати внаслідок офіційного засудження компанії за вчинений злочин.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є критичне опрацювання нормативно розроблених і практично запроваджених механізмів звільнення корпорацій від кримінальної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства США, формулювання на підставі цього й використання порівняльно-правового методу, висновків щодо окреслення можливих шляхів запозичення американського досвіду під час удосконалення національної моделі заходів кримінально-правового спрямування щодо юридичних осіб.

Виклад основного матеріалу

Огляд трендових процесів розвитку федеральної правозастосовної практики в цій сфері стимулює до таких логічних міркувань.

По-перше, попри різні форми й обсяги співпраці між державою в особі федеральної прокуратури та корпорацією-порушником, юридичний зміст такої співпраці схожий на відомі українському кримінальному праву інститути звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та субінститут пом'якшення покарання, що, правда, лише стосовно суб'єкта злочину – фізичної особи. На відміну від нормативно закріплених вимог КК України, у США привілейована обставина співпраці нормативно не закріплена, а ґрунтується на традиційно широких дискреційних повноваженнях американських прокурорів, які здебільшого, хоча й опосередковано, поділяє судова практика (Provotorov, 2018). Де-факто Міністерство юстиції США на підставі покладених на нього державою обов'язків щодо охорони прав, свобод і законних інтересів від злочинних посягань (зокрема організації), розробило та втілило в життя особливі «правила гри». Вони зводяться до такого: якщо організації в особі уповноважених органів управління стає відомо про факт учинення злочину кимось із найманих працівників, у неї з'являються два основні варіанти юридично значущої поведінки з відмінними наслідками. Перший: організація добровільно та в повному обсязі співпрацює зі слідством – у такому разі кримінально-правові наслідки вчинених злочинів будуть мінімізовані для юридичної особи (на відміну від фізичної особи – правопорушника), аж до відмови від (чи припинення) кримінального переслідування. Якщо ж винна організація обирає для себе другий варіант, а саме не визнає вину, не співпрацює з правоохоронними органами та готує агресивний юридичний захист, вона підлягатиме кримінальному переслідуванню в загальному порядку, а згідно з даними практики й статистики, в більшості випадків до неї застосовуватимуть жорсткі кримінально-правові санкції майнового та

(або) організаційного характеру, що своєю чергою посилює ризик подальшого банкрутства або припинення діяльності на території США.

По-друге, привертає увагу потенційна небезпека зловживання прокурорською дискрецією під час установлення ознак співпраці між юридичною особою та державою. Ще більше критичних міркувань виникає в разі порівняння цієї усталеної в США правозастосовної практики з реаліями функціонування системи правоохоронних органів України. На жаль, потенційні механізми забезпечення таких заохочувальних і прагматично обґрунтованих заходів від корупційних та інших типів зловживань з боку представників прокуратури, які становлять системну проблему в нашій державі, буде складно розробити. Якщо діяльність американської прокуратури в окресленій сфері є агресивною (у деяких ситуаціях навіть надмірною), водночас законною та суспільно й економічно доцільною, то нескладно спрогнозувати, знову ж таки з огляду на реалії сьогодення, що в Україні за таких умов деякі нечесні прокурори можуть керуватися іншими, меркантильними спонуканнями. Єдиним перспективним виходом із такої ситуації можуть стати лише якісно прописані в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві вимоги щодо виявлення підстав і юридичного закріплення результатів співпраці між будь-якою юридичною особою та органом прокуратури.

Так звані теорії кримінально-правового регулювання шляхом співпраці, на відміну від усталених, перевірених часом і помилками, підходів до притягнення винного до кримінальної відповідальності, залишаються порівняно новим явищем для американської кримінально-правової доктрини та, відповідно, практики правозастосування (Lukianchenko, 2019, p. 303). Стисло такі теорії можна схарактеризувати як виконання «послуги за послугою». Така стратегія дає змогу підвищити позитивні компенсаторні результати шляхом зниження організаційно-матеріальних витрат, пов'язаних із притягненням винної організації до кримінальної відповідальності, що є надзвичайно актуальним у випадках вчинення злочинів, ознаки яких передбачені в численних нормах змістово складного регулятивного законодавства. На перший погляд, логіка тут очевидна: якщо корпоративний порушник є, умовно кажучи, позитивним, тобто погоджується на співпрацю з правоохоронними органами в частині виявлення фактів протиправних зловживань із боку працівників, сприяння їх розслідуванню та запровадження механізмів недопущення протиправної поведінки в майбутньому, то правозастосовна дискреція у формі звільнення від кримінального покарання або його зменшення має бути реалізована на користь корпорації. Якщо ж організація в особі керівництва обрала стратегію

відмови від співпраці з правоохоронцями, не визнаючи вини та замість цього зосередивши увагу виключно на юридичному захисті від висунутих обвинувачень, то підстав для кримінально-правового заохочення немає.

Показово, що останніми роками у вітчизняній фаховій літературі активізувалися дискусії навколо прагматичних завдань та очікуваної користі від запровадження так званого конкурентного комплаєнсу (англ. – antitrust compliance). Його пропонують визначати як комплексну систему правових, організаційно-господарських та оперативних заходів, розроблених суб'єктами господарювання для мінімізації ризиків порушення конкурентного законодавства. Головним завданням будь-якої комплаєнс-моделі є доведення до відома працівників компанії змісту вимог конкурентного законодавства та наслідків його порушення, а також моніторинг і контроль за дотриманням вимог конкурентного законодавства та корпоративної політики (Kamenskyi, 2020).

Особливість запровадження комплаєнс-систем в Україні, зауважує О. Бакалінська, є прагнення підприємств не стільки ознайомити колег з вимогами чинного конкурентного законодавства та регламентацією ustalених бізнес-процесів, скільки створити механізми взаємодії з антимонопольним органом, які гарантують відсутність претензій з його боку: цей підхід не узгоджується з так званою класичною системою конкурентного комплаєнсу (Bakalinska et al., 2017).

«Занурившись» у комплекс питань про звільнення від кримінальної відповідальності за порушення антитрестівського законодавства в США, І. Клепицький стверджує, що на підґрунті угод про визнання винуватості виникли та дістали розвиток «програми пом'якшення» (англ. – leniency programs) для учасників картелів, які повідомили про наявність картельної змови в антитрестівський підрозділ Міністерства юстиції США. Таке «пом'якшення» полягає в повному звільненні від кримінальної відповідальності (або у відмові від кримінального переслідування) корпорації чи фізичної особи, якщо наявне добровільне повідомлення про вчинення злочину (Klepitskiy, 2018, p. 95).

Цей правовий механізм мав сприяти ефективнішому виявленню та переслідуванню картелів, протиправна діяльність яких є традиційно високолатентною.

У Сполучених Штатах чинною та активно застосовуваною на практиці є Програма пом'якшення, передбачена Політикою (керівництвом) пом'якшення для корпорацій (далі – Корпоративна політика), ухваленою Міністерством юстиції США 10 серпня 1993 року, і Політикою пом'якшення для приватних осіб (далі – Індивідуальна політика), оприлюдненою 10 серпня 1994 року. Ці «політики» мають спеціальний характер: вони призначені

адресувати лише ситуації співпраці порушників антимонопольного законодавства із федеральними прокурорами. Також ці «політики» за змістом і юридичною силою не є ні законами, ні підзаконними нормативно-правовими актами. Це внутрішні інструкції для федеральних прокурорів, які підтримують обвинувачення у справах про картельні змови, а також відображають офіційну позицію відомства щодо цієї категорії кримінальних справ.

Корпоративна політика регламентує два види підстав звільнення від відповідальності юридичних осіб: 1) повідомлення про порушення ініціювала корпорація до початку розслідування; 2) альтернативні підстави для програми пом'якшення.

У першому випадку, коли повідомлення здійснюють ще до початку розслідування, для автоматичного (імперативного) звільнення корпорації – учасника картельної змови від кримінальної відповідальності необхідно встановити шість спеціальних умов: 1) на момент повідомлення про порушення антитрестівського законодавства інформації щодо інкримінування протиправної діяльності з будь-якого іншого джерела не надходила; 2) після виявлення ознак протиправної діяльності корпорація вдалася до швидких й ефективних заходів щодо припинення її участі в цій діяльності; 3) корпорація повідомила про правопорушення відкрито, вичерпно, а також забезпечила повне й безперервне співробітництво протягом усього часу розслідування; 4) визнання протиправності поведінки ініційоване власне корпорацією, а не окремими її керівниками чи працівниками; 5) корпорація компенсувала заподіяну потерпілим шкоду в максимально можливому обсязі; 6) корпорація не примушувала іншу сторону до участі в протиправній діяльності й не була лідером чи організатором такої діяльності. У разі звільнення корпорації із цих підстав від відповідальності звільняють усіх її працівників, які визнали свою участь у протиправній схемі, за умови повного визнання ними вини у вчиненому правопорушенні та продовження співпраці з правоохоронними органами протягом усього періоду розслідування ("Corporate Leniency", 1993).

У другому випадку, якщо не було дотримано зазначених вище шести умов або вже було розпочато розслідування, звільнення від відповідальності стає можливим за наявності вже семи умов: 1) корпорація першою повідомила про протиправну діяльність; 2) на момент такого повідомлення антитрестівський підрозділ Міністерства юстиції США ще не мав доказів, достатніх для успішного кримінального переслідування компанії. Далі умови 3–6 повторюють умови 2–5 для першого випадку. Зрештою, сьома умова полягає в тому, що звільнення від обвинувачення не буде

несправедливим щодо будь-яких інших осіб, з огляду на зміст протиправної діяльності, роль корпорації в ній і конкретний час, коли корпорація повідомила про протиправне діяння. У разі звільнення корпорації від відповідальності за цими підставами питання про звільнення від відповідальності її працівників (агентів) вирішують в індивідуальному порядку, відповідно до положень зазначеної вище Індивідуальної політики.

Індивідуальна політика передбачає звільнення лише тих осіб, які повідомили про відповідний злочин ще до початку розслідування та якщо: 1) на момент такого повідомлення антитрестівський підрозділ не володів інформацією про протиправну діяльність із будь-якого іншого джерела; 2) особа повідомила про правопорушення відкрито та цілком забезпечила повне й безперервне співробітництво з прокуратурою протягом усього часу розслідування; 3) особа не примусила іншу до участі в протиправній діяльності та не була лідером чи організатором такої діяльності. Такі вимоги (умови) перегукуються з тими, які висувають до юридичної особи, яка претендує на привілейоване ставлення з боку представників федеральної кримінальної юстиції.

Ефективність двох розглянутих політик зумовлена поєднанням реальної загрози суворого покарання з можливістю цілком уникнути відповідальності шляхом першого добровільного повідомлення про вчинений злочин (Hammond, 2010).

Критично оцінюючи правозастосовний потенціал цих документів американської прокуратури, І. Клепицький вважає, що американські політики звільнення від кримінальної відповідальності за монопольні правопорушення ґрунтуються на догматиці, принципово відмінній від ідей, інтегрованих в інститут звільнення від кримінальної відповідальності на східноєвропейському правовому просторі. У межах традиційної правової доктрини закладена концепція дійового каяття як підстави звільнення від відповідальності. Звільнення від відповідальності – це заохочення за припинення злочинної діяльності, співпрацю з правоохоронними органами, добровільне відшкодування завданої шкоди; таке звільнення від відповідальності стимулює правомірну поведінку, виховує людину в умовах поваги до соціальних цінностей і законів, що їх охороняють. Натомість американські політики пом'якшення ґрунтуються на заохоченні людини або організації на допомогу владі в покаранні іншої людини або організації, конкурентів. Ці політики залучають низинну мотивацію заохочуваного і тим самим розбещують населення, підривають повагу до права та його застосування; наслідком їх реалізації може бути збільшення кількості помилкових доносів й обумовлених ними судових помилок, викорис-

тання такого механізму для того, щоб нашкодити конкурентам, тощо (Klepitskiy, 2018, p. 105).

Ми лише частково поділяємо таку позицію автора. Очевидно, що дизайн американської моделі заохочення індивідуальних і корпоративних порушників антитрестівського законодавства істотно відрізняється від відомих українському кримінальному законодавству загальних і спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності. Водночас ідея «інсайдерського викриття» (тобто виявлення злочину не правоохоронцями, а особами, безпосередньо причетними до протиправної поведінки) кримінальних правопорушень у цій сфері та загалом у сфері економічної злочинності не видається «зрадницькою» чи атиповою для національної практики застосування кримінального закону. Однією з обов'язкових ознак звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям в Україні (ст. 45 КК) є активне сприяння розкриттю злочину, яке охоплює, зокрема, викриття інших співучасників, визначення ролі кожного з них у вчиненні злочину, повідомлення про місцезнаходження правопорушників, надання допомоги в їх затриманні. Частина 2 ст. 31 КК України умовою ненастання кримінальної відповідальності організатора, підбурювача чи пособника називає їх добровільну відмову від учинення злочину, якщо вони своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про злочин, що готують або вчиняють, тобто фактично «здали» виконавця чи іншого співучасника. Отже, кримінальний закон заохочує не надумані «доноси», а навпаки – активну допомогу у викритті конкретних осіб, які порушили цей закон. Така допомога є бажаною передусім під час розслідування складних високолатентних діянь в економіці.

Цікаво, що положення аналізованих вище американських політик щодо звільнення учасників картельних змов від кримінальної відповідальності було перенесено на європейський простір, де їх активно використовує уповноважений регулятор. Зокрема, картелі заборонені (з певними застереженнями) ст. 101 Договору про Європейський Союз. Санкції за картелі передбачено в ст. 23 (2)(a) Регламенту Ради (ЄС) № 1/2003 від 16 грудня 2002 року про імплементацію правил про конкуренцію, передбачених ст. 81 і 82 Договору ("Council Regulation", 2002). Відповідно до ст. 23 (2)(a) Регламенту, Європейська комісія як вищий орган виконавчої влади Євросоюзу уповноважена накладати штрафи на підприємства та асоціації підприємств за порушення ст. 101 Договору в розмірі не більше ніж 10 % їх повного обороту за попередній рік.

Європейська комісія своєю чергою оприлюднила 1 вересня 2006 року Інструкцію щодо методу накладення штрафів відповідно до

ст. 23 (2) (а) Регламенту № 1/2003. Пункт 34 цих Інструкцій відсилає до «повідомленням про пом'якшення» (англ. – Leniency Notice). У ньому там зазначено, що Комісія застосовуватиме правила про пом'якшення відповідно до умов, викладених у повідомленні. Умови та порядок застосування пом'якшення було визначено 2006 року в окремому документі – Повідомленні Комісії про імунітет від штрафів і скорочення штрафів у справах про картелі ("Commission Notice", 2006). Отже, на рівні Євросоюзу термін «пом'якшення» охоплює як звільнення від відповідальності, так і пом'якшення покарання. Умови та процедури отримання імунітету й пом'якшення покарання визначено в Повідомленні окремо – вони наближені до вимог зазначених вище двох американських правил у сфері анти-трестівського кримінально-правового регулювання.

У липні 2019 року Антимонопольний підрозділ Міністерства юстиції США – департамент генеральної прокуратури, який безпосередньо опікується питаннями кримінального переслідування корпорацій, підозрюваних у порушенні норм федерального антимонопольного законодавства, ухвалив Рекомендації щодо оцінки корпоративних програм дотримання законодавства в кримінальних антимонопольних розслідуваннях (далі – Антимонопольні рекомендації). Цей прогресивний документ, який має неабияке порівняльно-правове значення в контексті цього дослідження, є спеціальним актом щодо Корпоративної політики: він окреслює вимоги до корпорацій – порушників анти-трестівського законодавства в частині запровадження внутрішніх програм дотримання законності, деталізує завдання та конкретні елементи дискреційної політики федеральних прокурорів, які здійснюють кримінальні переслідування фізичних та юридичних осіб за підозрою в порушенні вимог цього законодавства (Kamenskyi, 2020).

Серед ключових факторів, які прокурори Антимонопольного підрозділу враховуватимуть під час оцінювання ефективності конкретної корпоративної програми дотримання законності в цих справах, Антимонопольні рекомендації називають: 1) структуру (дизайн) і ретельність описання програми; 2) наявність поточної корпоративної програми дотримання вимог законодавства; 3) відповідальність за втілення та ресурси, спрямовані на запровадження відповідної програми; 4) чинні методики оцінювання ризиків потенційного порушення норм анти-трестівського законодавства; 5) інструктажі, навчальні курси та комунікація з працівниками в частині дотримання норм законодавства; 6) моніторинг, аудит, зовнішнє оцінювання та поточний контроль ефективності програми дотримання законодавства; 7) канали (способи) повідомлення інформації про порушення норм

антимонопольного законодавства; 8) корпоративну систему заохочень і стягнень щодо поведінки працівників, яка стосується виконання вимог антимонопольного законодавства; 9) методи відновлення стану дотримання законодавства після виявлення факту його порушення.

Документ складено у формі окремих змістово послідовних блоків у вигляді серій стандартних питань, присвячених кожному з дев'яти креслених факторів, послідовні (у режимі «поставити позначку») відповіді на які дають змогу корпоративним юристам і представникам топменеджменту в більш формалізованому форматі вже заздалегідь спрогнозувати конкретні показники кримінально-правового становища компанії. Цей підхід видається оригінальним і водночас потенційно ефективним, він укотре засвідчує здоровий прагматизм у змісті норм американського права (у цьому випадку – в частині відомих роз'яснень федеральної прокуратури). Прагматизм утверджений позицією Антимонопольного підрозділу: якщо керівництво компанії активно не підтримує (не стимулює) культуру дотримання вимог антимонопольного законодавства серед підлеглих працівників, то компанія матиме суто номінальну програму замість дієвої (Snyder, 2014). Тобто федеральні прокурори визнають важливість безпосереднього впливу топменеджменту компанії на зміну корпоративної культури в розглядуваному контексті на краще.

Наукова новизна

З огляду на результати компаративістського аналізу механізмів звільнення юридичних осіб (корпорацій) від кримінальної відповідальності за вчинені ними порушення національного антимонопольного законодавства, визначено, що така підстава, яку можна умовно схарактеризувати як дійове каяття юридичної особи, тобто колективна вольова поведінка юридичної особи, представлена рішеннями її органів управління та спрямована на вирішення кримінально-правового конфлікту з державою, для чого використовують наявні в юридичної особи ресурси, ділову репутацію, соціальні активи, інші матеріальні й нематеріальні активи, у національному кримінальному праві не передбачена. Також висловлено авторську позицію про те, що під час законопроектної роботи над розділом XIV-1 КК України необхідно критично використати досвід тих держав (передусім США), у яких притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності відбувається регулярно, унаслідок чого створюють унікальні юридичні напрацювання в частині протидії корпоративним злочинам загалом й антиконкурентним зловживанням зокрема.

Висновки

Викладений у цій статті матеріал спонукає констатувати, що розділ XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» Загальної частини КК України не вирішує питання заохочення позитивної посткримінальної поведінки юридичних осіб. Лише одна стаття розділу XIV-1 ст. 96-5 «Підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру» – адресує таку підставу звільнення, як закінчення строків давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. Водночас і цю норму складно вважати досконалою через її окремі вади та певну «ізолюваність» законодавчого регулювання.

Під час законопроектної роботи над розділом XIV-1 КК України та його редакційного

вдосконалення логічно було б докладніше вивчити релевантний досвід США, де ефективне кримінальне переслідування організацій відбувається постійно й системно. Американська правозастосовна практика протягом останніх десятиліть розвивається шляхом активного укладання угод між прокурорами та корпораціями-порушниками про запровадження програм дотримання законодавства з метою зменшення чи взагалі уникнення покарань і пов'язаних із ними негативних наслідків суспільно-правового спрямування. Також автор констатував, що в національному нормативному полі та практиці правозастосування вже простежуються окремі орієнтири на врахування програм дотримання антикорупційного й анти-монопольного законодавства.

REFERENCES

- Arlen, J., & Kahan, M. (2017). Corporate Governance Regulation Through Non-prosecution. *University of Chicago Law Review*, 84, 321-335.
- Bakalinska, O.O., Bevzikh, O.V., & Kolohoida, O.V. (et al.). (2017). *Konkurentne pravo Ukrainy [Competition Law of Ukraine]*. V.S Shcherbyna, I.V. Lukach (Eds.). Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
- Commission Notice on Immunity from fines and reduction of fines in cartel cases. (2006). (n.d.). *eur-lex.europa.eu*. Retrieved from [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52006XC1208\(04\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52006XC1208(04)).
- Corporate Leniency Policy. (1993). (n.d.). *www.justice.gov*. Retrieved from <https://www.justice.gov/atr/corporate-leniency-policy>.
- Council Regulation (EC) No. 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty. (n.d.). *eur-lex.europa.eu*. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32003R0001>.
- Hammond, S. (2010). The Evolution of Criminal Antitrust Enforcement over the Last Two Decades. *The 24th Annual National Institute on White Collar Crime*. Miami.
- Kamensky, D., Dudorov, O., Movchan, R., Voznyuk, A. & Makarenko T. (2020) Insider trading in the global economic environment: elements of criminal liability. *International Journal of Management*, 12(11), 1679-1688. doi: <https://doi.org/10.34218/IJM.11.12.2020.154>.
- Kamenskyi, D. (2020). U rozvytok dyskusii pro vdoskonalennia mekhanizmu kryminalno-pravovoi okhorony natsionalnoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii [In the development of the discussion on improving the mechanism of criminal law protection of the national economy in the context of globalization]. *Yurydychnyi visnyk, Legal Bulletin*, 5, 105-113. doi: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i5.2008> [in Ukrainian].
- Kamenskyi, D.V. (2020). Metodolohichni osoblyvosti porivnialnykh kryminalno-pravovykh doslidzhen: zdobutky ukrainskoi ta amerykanskoj doktryny [Methodological features of comparative criminal law research: achievements of Ukrainian and American doctrine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, Scientific Bulletin of the International Humanities University*, 44, 108-112. doi: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.44.23> [in Ukrainian].
- Klepitskiy, I.A. (2018). Opasnye reformy: nakazaniia i osvobozhdenie ot otvetstvennosti za karteli [Dangerous reforms: penalties and exemptions from cartels.]. *Zakon, Law*, 4, 92-108 [in Russian].
- Lukianchenko, S. (2019). Zarubizhnyi dosvid zastosuvannia kryminalnoi vidpovidalnosti dlia yurydychnykh osib [Foreign experience in the application of criminal liability for legal entities]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i parvo, Entrepreneurship, economy and law*, 11, 302-306. doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.51> [in Ukrainian].
- Provotorov, O.P. (2018). Zakhody kryminalno-pravovoho kharakteru shchodo yurydychnykh osib yak odna z modelei realizatsii instytutu kryminalnoi vidpovidalnosti: mizhnarodnyi dosvid [Measures of criminal law nature against legal entities as one of the models of realization of the institute of criminal responsibility: international experience]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava, Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, 19, 232-239. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2631535> [in Ukrainian].
- Snyder, B. (2014). Compliance is a Culture, Not Just a Policy. International Chamber of Commerce. *United States Council of International Business Joint Antitrust Compliance Workshop*. New York, NY. Retrieved from <https://www.justice.gov/atr/file/517796/download>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Arlen J., Kahan M. Corporate Governance Regulation Through Non-prosecution. *University of Chicago Law Review*. 2017. No. 84. P. 320–335.
- Конкурентне право України: навч. посіб. / [О. О. Бакалінська, О. В. Безух, О. В. Кологойда та ін.] ; за ред. В. С. Щербини, І. В. Лукач. Київ: Ліра-К, 2017. 380 с.
- Commission Notice on Immunity from fines and reduction of fines in cartel cases. 2006. URL: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52006XC1208\(04\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52006XC1208(04)).
- Corporate Leniency Policy. 1993. URL: <https://www.justice.gov/atr/corporate-leniency-policy>.
- Council Regulation (EC) No. 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32003R0001>.
- Hammond S. The Evolution of Criminal Antitrust Enforcement over the Last Two Decades. *The 24th Annual National Institute on White Collar Crime*. Miami, FL. February 25, 2010. P. 4.
- Kamensky D., Dudorov O., Movchan R., Voznyuk A., Makarenko T. Insider trading in the global economic environment: elements of criminal liability. *International Journal of Management*. 2020 Vol. 11. Issue 12. P. 1679–1688. doi: <https://doi.org/10.34218/IJM.11.12.2020.154>.
- Каменський Д. У розвиток дискусії про вдосконалення механізму кримінально-правової охорони національної економіки в умовах глобалізації. *Юридичний вісник*. 2020. № 5. С. 105–113. doi: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i5.2008>.
- Каменський Д. В. Методологічні особливості порівняльних кримінально-правових досліджень: здобутки української та американської доктрини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 44. С. 108–112. doi: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.44.23>.
- Клепицкий И. А. Опасные реформы: наказания и освобождение от ответственности за картели. *Закон*. 2018. № 4. С. 92–108.
- Лук'янченко С. Зарубіжний досвід застосування кримінальної відповідальності для юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 302–306. doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.51>.
- Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як одна з моделей реалізації інституту кримінальної відповідальності: міжнародний досвід. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2018. Вип. 19. С. 232–239. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2631535>.
- Snyder B. Compliance is a Culture, Not Just a Policy. International Chamber of Commerce. *United States Council of International Business Joint Antitrust Compliance Workshop*. New York, NY. September 9, 2014. URL: <https://www.justice.gov/atr/file/517796/download>.

Стаття надійшла до редколегії 09.07.2020

Kamenskyi D. – Doctor of Law, Associate Professor, Chief of the Department of Law of the Berdiansk State Pedagogical University, Berdiansk, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

Mechanisms for Exempting Corporations from Criminal Liability for Antitrust Violations: Comparative Legal Aspect

The **purpose** of the publication is to critically study the American law enforcement experience in terms of exempting corporations from criminal liability for violating US antitrust laws and to formulate relevant conclusions aimed at improving the domestic model of criminal law measures against legal entities. **Methodology.** The article uses the following scientific in an integrated mode: terminological, system-structural, formal-logical, comparative-legal. **Scientific novelty.** According to the results of a comparative analysis of the mechanisms of exemption of legal entities (corporations) from criminal liability for their violations of national antitrust law in the United States, it is determined that such grounds (conditionally effective remorse by a legal entity) are not provided in domestic criminal law; the author's position is expressed that during the draft law work on section XIV-1 of the Criminal Code it is necessary to critically use the experience of the USA in the researched field. **Conclusions.** Section XIV-1 «Measures of a criminal nature of legal entities» of the General Part of the Criminal Code of Ukraine does not address the issue of encouraging positive post-criminal behavior of legal entities. Only Art. 96-5 «Grounds for exemption of a legal entity from the application of measures of a criminal nature» of the mentioned section addresses such grounds for exemption as the expiration of the statute of limitations for the application of measures of a criminal nature to a legal entity. At the same time, it is difficult to call this norm perfect because of its individual shortcomings and a certain «isolation» of legislative regulation. During the draft law work on the formal and substantive improvement of Section XIV-1 of the Criminal Code of Ukraine, certain elements of American practice should be more carefully elaborated and used in terms of the application of alternative mechanisms to criminal prosecution of organizations.

Keywords: economic crime; corporation; criminal liability; antitrust compliance; competition; abuse of position; procedural agreement.